

פרק ד'. משיחיות שקר - היהדות והנצרות

הופעת הנצרות וצעדיה הראשונים

תחילת הנצרות היא בקבוצה קטנה של יהודים משיחיים, שהאמינו בכל לבם כי רבם ומורם, ישו מנצרת³⁷ היה משיח המיוחל, עליו התנבאו הנביאים (נראה שהוא עצמו פיזר רמזים עמומים על כך). אנשי קבוצה זו לא כפרו באף אחד מעקרי האמונה והמשיכו לשמור מצוות כשאר היהודים, רק האמינו שמשיח כבר כאן וניסו לשכנע את כולם שהגאולה כבר קרובה מאד. וכאן בא המשבר הקשה, כאשר רבם הנערץ נשפט והוצא להורג. המלך המשיח – ומת בלי לקיים את כל הבטחות הנביאים? הרי בעיני המשיח היתה לעם ישראל מסורת ברורה:

א'. משיח יגאל את עם ישראל משעבוד מלכות

אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד שנאמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ

מסכת ברכות דף לד עמוד ב

אמנם בימות המשיח לא תשתנה הנהגת העולם מהנהגה של דרך הטבע להנהגה ניסית, אבל עם ישראל ישתחרר מעולם של מלכויות. הגאולה תחזיר את המלכות לישראל ותביא לו תיקון שלם.

ב'. המלך המשיח מחזיר מלכות ישראל ליושנה

המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה וכו'

ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעונות, כיון שנהרג נודע להם שאינו, ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת, וכו'

רמב"ם הלכות מלכים פרק יא הלכה א', ג'.

מדברי הרמב"ם משמע שאם בא אדם וטוען שהוא משיח, אין לדרוש ממנו שיעשה אותות ומופתים. האם זה אומר שאין לפקפק בדבריו כלל, כפי שמשמע מפירוש רש"י שדברי משה: "והן לא יאמינו ל"י היו בבחינת לשון הרע?

ג'. לא ראוי להאמין למי שיבוא ויאמר שהוא הגואל

"וישליכהו ארצה ויהי לנחש", ופירש"י רמז לו שסיפר לה"ר על ישראל ותפס אומנתו של נחש ואמנם לפמ"ש לעיל דמה שאמר משה והן לא יאמינו לי אמר כן לפי הנהוג והטבע וא"כ לא סיפר משה לה"ר על ישראל כי באמת אינו ראוי להאמין למי שיבוא ויאמר שהוא הגואל, זולת אם יתברר הדבר שיהי' ברור כשמלה וכאשר ידענו את אשר קרה לנו בגלות הזה בחטאים אשר קלקלו להאמין בש"צ ימח שמו וזכרו.

יבין שמועה עה"ת (ממחבר ספר שמן רוקח)

³⁷ אנחנו בכונה לא נוגעים באישיותו של ישו (שמו אמיתי כנראה היה ישוע), משום שמקורות שונים מספרים עליו דברי שונים לחלוטין, כך שמתקבל הרושם שתחת שם זה מתוארים אנשים שונים. כך, לפי הגמרא בסנהדרין ק"ז ע"ב הוא היה תלמידו של יהושע בו פריחה שיצא לתרבות רעה ועבד ע"ז, ולפי מקורות אחרים, הוא חי כמאה וחמישים שנה מאוחר יותר והוצא להורג בערך 30 שנה לפני חורבן הבית השני. ובאמת מעיון בספרים של יוסף בן מתתיהו מתקבל הרושם שבאותה תקופה קשה היו הרבה משיחי שקר, ולא פלא הוא שבעבור כמה מאות דמויות שלהם התערבבו. לכן כל דברינו רק על קבוצה של יהודים משיחיים שמתוכם יצאו כותבי "ספרי הבשורה" (עיון גליון, כפי שכינוהו רבותינו) שהניחו יסודות לנצרות, כפי שהיא קיימת היום.

ד'. יסוד הדברים בדברי הרשב"א

וישראל נוחלי דת האמת בני יעקב איש אמת כלו זרע אמת נוח להם לסבול עול גלות ומה שיגיעם מהאמין בדבר עד שיחקרו חקירה רבה חקירה אחר חקירה להסיר כל סיג מהדברים הנאמרים להם. ואפילו במה שיראה להם שהוא אות ומופת והעד הנאמן באהבת עם אלהי אברה' דרך האמת ולהרחיקם. אף המסופק ענין משה עם ישראל שהיו פרוכי עבודה קשה ונצטוו משה לבשרם. ועם כל זה אמר הן לא יאמינו לי והוצרך לכמה אות'. וזה אות אמת על עמנו עם ה' שלא להתפתות בדבר עד עמדם על האמת בחקירה רבה חקירה גמורה.

שו"ת הרשב"א חלק א סימן תקמח

וכך מן הסתם התייחסו בני אותו דור לשמועות על המשיח שבא מנצרת, פקפקו ושאלו שאלות: אם הוא משיח, למה לא התקיימו כל ההבטחות, שבאו במסורת ובדברי הנביאים המפורשים:

ה'. כל העולם יתוקן במלכות שדי

באותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' ונאמר ולא ילמדו איש את אחיו ואיש את רעהו, ונאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם, מפני שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד בעל חכמה יהיה יתר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו, ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה', ויבואו כל הגוים לשומעו שנאמר והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים, וסוף כל השכר כולו והטובה האחרונה שאין לה הפסק וגרעון הוא חיי העולם הבא, אבל ימות המשיח הוא העולם הזה ועולם כמנהגו הולך אלא שהמלכות תחזור לישראל, וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד.

רמב"ם הלכות תשובה פרק ט

ו'. המשיח יביא שלום בעולם, יותר לא תהינה מלחמות

ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד

רמב"ם הלכות מלכים פרק יב הלכה ה

והעיקר: כל עוד הטוען שהוא משיח בחיים, אפשר לחשוב שהוא עדיין לא סיים את תפקידו ויעודו, ועוד נראה קיום ההבטחות, אבל כיון שמת, הרי התברר סופית שהתקוה נכזבה, כפי שמובא ברמב"ם:

ז'. "משיח" שלא הצליח

ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח, אם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי. ואם לא הצליח עד כה או נהרג בידוע שאינו זה שהבטיחה עליו תורה והרי הוא ככל מלכי בית דוד השלמים הכשרים שמתו. ולא העמידו הקדוש ברוך הוא אלא לנסות בו רבים שנאמר ומן המשכילים יכשלו לצרוף בהן ולברר וללבן עד עת קץ כי עוד למועד.

רמב"ם הלכות מלכים פרק יא הלכה ד'

אולם חברי הקבוצה מצאו תירוץ: נכון, הוא הוצא להורג ומת, אבל כמה ימים אח"כ הוא קם לתחיה ועלה לשמים, כמו אליהו הנביא. ובנוגע להבטחות הנביאים, הוא עוד עתיד לחזור: תהיה "ביאה השנייה", במסגרתה הוא יקיים כל מה שניבאו הנביאים ויקים מלכות שמים על הארץ. אולי תירוץ זה היה מספיק להם, אבל כל הסובבים ראו בהם כת מוזרה של אנשים שאינם שפויים לגמרי בדעתם. זאת היתה הרגשה נוראה: אנשי הבשורה מרגישים שהם בשולי החברה ונתונים ללעג וקלס!

איך יוצאים ממצב כזה? חוקרי הכתות בזמנינו מציינים, שאם יש משבר, המאיים על אמונתם של בני הכת, הדרך של הכת להתמודד עם המשבר, הרבה פעמים, היא על ידי פעילות מסיונרית נמרצת והפצת דעותיה של הכת ברבים. ככל שחברי הכת מצליחים לשכנע את האחרים בצדקת דרכם, כך הם עצמם משתכנעים שאמת בפייהם, ודרכם נכונה. להפוך משוליים לזרם המרכזי – זו הדרך להתגבר על הספיקות ולצאת מהמשבר!

כך פעלו גם תלמידי ישו, שניסו בכל כוחם להפיץ את בשורת המשיח מנצרת בעם ישראל ונתקלו בקשיים גדולים. לא מן הנמנע שאנשים היו שואלים אותם: נניח, כפי שאתם אומרים, שהמשיח נהרג וקם לתחיה, אבל מדוע בחרה ההשגחה העליונה בדרך כ"כ רחוקה, שהגואל ימות תחילה ואחר כך יצטרך לחזור ולהופיע שוב כדי לגאול אותנו, למה לא יביא גאולה בפעם אחת? כדי ליישב קושי זה הם הסתמכו על דברי חז"ל (שבת קמו ע"א): "בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא", ופירשו אותו בצורה חדשה: חטא עץ הדעת פגע אנושות בכל צאצאיהם של אדם וחוה בכך שנשמותיהם שקעו בעומק הזוהמא, וכל אדם נולד עם פגם המולד הזה³⁸, לכן אין לו מנוס מחטא ופשע³⁹ וסופו נוחל גיהנום. ובכדי לכפר על החטא הקדמון – המשיכו חסידי ישו – הוצרך בורא עולם להביא קרבן נורא: א-לוהותו התלבשה באדם בשר ודם⁴⁰ (ח"ו), שנהיה לא רק למשיחו אלא כביכול גם לבנו, עפ"ל, ואחר כך הוא מת בייסורים גדולים, ובמותו כיפר את החטא הקדמון והביא גאולה לכל מי שמאמין בו. ואין אדם, גם צדיק ביותר, נגאל ע"י שמירת תורה ומצוות, אם איננו מאמין במשיחותו של ישו מנצרת!

כאן חצו בני הקבוצה המשיחית את כל הקווים האדומים. ראשית, דבורים על חטא הקדמון, שמכריח את כל בני האדם לחטוא, עומדים בניגוד גמור לאחד מעקרונות היסוד של יהדות – עקרון של בחירה חופשית, כפי שבא לידי ביטוי בדברי הרמב"ם הנחרצים:

ח'. בחירה חופשית – יסוד התורה

אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומות העולם ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל או רחמן או אכזרי או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות, ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה, הוא שירמיהו אמר מפני עליון לא תצא הרעות והטוב, כלומר אין הבורא גוזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע, וגו'.

רמב"ם הלכות תשובה פרק ה'

שנית, הופיע כאן רעיון חדש-ישן של האלהת האדם. הוא מוכר לנו ממצרים העתיקה, רק שבמצרים דברו על התגלמות האלילים באישיותו של פרעה, וכאן ייחסו לבורא עולם את ההתלבשות בבשר ודם ח"ו. לא רק האלהת האדם, אלא כל פולחן האישינות רחוק מן התורה, כפי שמסבירים האחרונים:

ט'. מדוע פרשת תצוה, ממנה הושמט שמו של משה, נבחרה להקרא בשבוע שחלו בו יום הולדתו

רצו חכמינו חכמינו ז"ל להבליט את אופיה של אמונת ישראל הטהורה שלא העמידה את המחוקק איש האלהים במרכז הפולחן הדתי ועבודת ה', כמו שאנו רואים באמונות אחרות, שכל החגים והמועדים סובבים והולכים אחרי חייו הפרטיים של המחוקק. החג היותר גדול הוא יום הולדתו של המחוקק ואחריו בא יום המיתה שלו וימי הצום והתענית קשורים בסבלו וצערו. וזה עושה רושם כי הכל נברא לכבודו וכל האמונה היא רק בו ולכבוד עצמו הוא דורש, שכל המחזיק בכנף בגדו יש לו חלק לעוה"ב כאילו הוא הבעלים על עוה"ב, ואחריו החזיקו כהני במוותיו למכור מחילת עונות ועוה"ב לכל המרבה במחירם. לא כן הוא חלק יעקב ותורתו.

³⁸ והביאו "ראיה" מדברי דוד המלך ע"ה (תהלים נא, ז): "הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמיי".

³⁹ ידוע ומפורסם שמשמעות דברי חז"ל אלו שבעוון עץ הדעת נקנסה המיתה על האדם, אבל לא ניטלה בחירה מצאצאיו ח"ו.

⁴⁰ בספר "הבשורה על-פי יוחנן", שהוא הספר הרביעי של הברית החדשה, נאמר: "בראשית היה הדיבור (logos), והדיבור היה עם אלהים, והדיבור היה אלוהים. על ידיו נעשו כל הדברים, ובלעדיו לא נעשה דבר מכל אשר נעשה. והדיבור הפך לבשר ודם השוכן בתוכנו, וראינו את תהילתו, תהילת בני יחידו של האב המלאה חן וחסד ואמת". בהמשך הרעיון נוסח בצורה הזויה לגמרי: אשה אחת בשם מרים הבתולה "התעברה מרוח הקודש" עפ"ל, והרתה את ישו.

המחוקק נשאר נחבא אל הכלים אין העם (מלבד הלומדים שחשבו ומצאו שמת בו' באדר ומסתמא גם נולד בו שהרי הקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום) יודע את יום הולדתו את משה או את יום שנפטר בו, ומכש"כ שאין חוגגים את הימים הגדולים האלה... ולא לחינם העידה תורה והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר ע"פ האדמה, ובדרכיו הלכו גם תלמידיו חכמינו ז"ל ובמצאם סדר שלם בתורה שלא נזכר בו שם מקבלה עמדו וקבעו לקרא בסדר הזה בשבוע שחל בו יום פטירתו וממילא לידתו של משה רבינו... וכשאנו קוראים בשבוע שחל בו יום הלידה והפטירה של המחוקק, סדר שנמחה שמו ממנו אנו מחליטים כי ה' הוא מחוקקנו ולא חלו בתוה"ק ידי אדם.

אזנים לתורה" להג"ר זלמן סורוצקין, שמות כז, כ

י'. בעל המשך חכמה מסביר, מדוע שבר משה רבינו את לוחות הברית

אין חילוק לכל עניני התורה בין במקום בין בזמן, והיא שוה בארץ ישראל ובחו"ל (לבד מצוות התלויות בארץ). וכן הוא שוה בין לאדם הגבוה שבגבוהים - משה איש האלקים - להשפל שבשפלים. ומשה, לא קראו התורה רק סרסור. אבל אין התיחסות התורה לו... והמה, כאשר ראו כי "בושש משה", נפלו מאמונתם ובקשו לעשות להם עגל ולהוריד על הצורה ההיא רוח ממעל ולשפוט על זה כי הוא מרכבה לאלקות והוא המשגיח בעולם השפל, והוא העלם ממצרים...

ועל זה צווח משה ככרוכיא: האם תדמו כי אני ענין ואיזו קדושה בלתי מצות ה', עד כי בהעדר כבודי עשיתם לכם עגל! חלילה, גם אני איש כמוכם, והתורה אינה תלויה בי, ואף אם לא באתי היתה התורה במציאותה בלי שינוי חלילה... סוף דבר: אין שום ענין קדוש בעולם מיוחס לו העבודה והכניעה, ורק השי"ת שמו הוא קדוש במציאותו המחוייבת, ולו נאווה תהילה ועבודה. וכל הקדושות המה מצד ציווי שצוה הבורא לבנות משכן לעשות בו זבחים וקרבתות לשם יתברך בלבד...

וזהו "ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות" הבין טעותם, "ויחר אף משה וישלך מידיו את הלוחות", רצונו לומר כי אין שום קדושה וענין אלקי כלל בלעדי מציאות הבורא יתברך שמו. ואם הביא הלוחות, היו כמחליפים עגל בלוח ולא סרו מטעותם. אולם כאשר שבר הלוחות, ראו איך המה לא הגיעו אל מטרת האמונה ב"ה ותורתו הטהורה.

משך חכמה שמות פרק לב פסוק יט

דבריו מדהימים למתבונן: משה הבין עד כמה אמונה צרופה קשה על בני האדם, שכל תפישתם היא חושית, ע"כ הם מיחסים כוחות עליונים אלוקיים לעצמים גשמיים: למשה עצמו ולעגל מסכה. לכן גם אם ישרוף עכשיו את העגל לא יועיל מאומה משום שאנשים יתחילו להשתחוות ללוחות! לכן לא היתה למשה ברירה אלא לשבור את הלוחות וללמד לקח לדורות.

ד' אחד ושמו אחד

הדבורים של תלמידי ישו על בחינות "אב" ו"בן" הביאו בעצם להכרה בשניות ולנסיגה מאמונה באחדות הבורא. בהמשך "שכללו" הוגי דעות שונים את הרעיון עד שהוא התפתח לאמונת "השילוש הקדוש", שהפך לאבן יסוד בנצרות. לפי עקרון זה, אף שקיים רק אל אחד, יש לו שלוש פנים, הזהות במהותן, אך כל אחת גם בעלת אישיות נבדלת ועומדת בפני עצמה – האב, הבן (הוא דבר ה' שהתגשם בישו), ורוח הקודש⁴¹.

⁴¹ והביאו גם "ראייה" לזה מפסוק בישעיהו (ו, ג): "וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש מלא כל הארץ כבודו" – הנה ג' פעמים "קדוש". ועוד "ראייה מבריקה": "שמע ישראל, ה' אלקינו, ה' אחד" – גם כאן, נפיל, שלוש שמות: ה', אלקינו, ועוד פעם ה'!

אמנם תלמידי ישו המשיכו לומר שהינם נאמנים לעקרון של אחדות הבורא, רק מאמינים שהוא מופיע בשלוש זהויות שונות, אבל למעשה, אמונתם מוגדרת כעבודה זרה בשיתוף, כאשר משתפים שם שמים ודבר אחר. התורה אוסרת באיסור תמור כל צורה של שיתוף.

י"א. איחוד ה' – מעיקרי האמונה

אני מאמין באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו, הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה, עושה ויעשה לכל המעשים.

י"ג עיקר האמונה ע"פ רמב"ם

י"ב. ה' לבדו בידו להטיב או להרע

אין אחר תחתיו שיהיה לו שליטה בעולם, דהיינו שאין שום שר ולא שום כח שני, כמו שחשבו עובדי עבודה זרה. ולא עוד, אלא שהוא לבדו משיג על כל בריותיו השגחה פרטית, ואין שום דבר נולד בעולמו אלא מרצונו ומידו.

דעת תבונות גילוי יחוד ה' יסוד הבריאה

מכיון שרק ביד ה' להטיב או להרע לנו, ממילא אין לנו שום צורך באמצעי, ואסור לנו לעשות אמצעי ולפנות בתפילה למישהו זולתו, כלשונו של הרמב"ם ביסוד החמישי שלו.

י"ג. אין לפנות לשום "מתווך" בינו ובין הקב"ה

הוא יתעלה הוא אשר ראוי לעבדו ולרוממו ולפרסם גדולתו ומשמעתו. ואין עושיין כן למה שלמטה ממנו במציאות מן המלאכים והכוכבים וכו', לפי שכולם מוטבעים בפעולותיהם אין להם שלטון ולא בחירה אלא רצונו יתעלה, ואין עושיין אותם אמצעים להגיע בהם אליו, אלא כלפיו יתעלה יכונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו.

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת סנהדרין פרק י

י"ד. מי שמחפש מתווך שימליץ עליו טוב לריבון עולמים נקרא "מין"

חמשה הן הנקראים מינים: האומר שאין שם אלוה ואין לעולם מנהיג, והאומר שיש שם מנהיג אבל הן שנים או יותר וכו', וכן העובד כוכב או מזל וזולתו כדי להיות מליץ בינו ובין רבון העולמים כל אחד מחמשה אלו הוא מין.

רמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכה ז

מה שכתב הרמב"ם כוכב ומזל הוא לאו דווקא, אלא כל ישות (ואפילו אדם) שעובדים לה כדי בשביל שתהיה מליצה בין בני אדם לבין ה', הרי זו מינות - גם אם לא מיחסים לאותה ישות כח עצמי להטיב או להרע, אלא חושבים שהיא יכולה להטיב בכך שתמליץ לה'.

ט"ו. להתפלל רק לה' ללא כל אמצעי

"אנכי ה' אלהיך" - אלהיך - ומקיים אני מה שקבלת עליך להיות אלהיך, בלתי אמצעי, ולכן לי לבדי תתפלל ואותי תעבוד, בלתי שום אמצעי:

ספורנו שמות פרק כ

מי שמאמין שהי מסר אפילו חלק מהנהגתו לאיזו ישות נבדלת או נכללת בו ח"ו הרי בעצם הוא כופר בלפחות אחד מ-13 עיקרי האמונה.

ט"ז. איסור שיתוף

תניא כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם

מסכת סוכה דף מה עמוד ב

לכאורה, אדם המספר שקרה לו נס הצלה והוא חייב את חייו לה' ולפלוני הצדיק, שבזכותו ניצל, הרי שיתף שם שמים ודבר אחר.

י"ז. האם לא נמצא בתורה עצמה שיתוף שמים ודבר אחר?

ועדין יש להקשות ממה שכתוב (שמות יד, לא) ויאמינו בה' ובמשה עבדו, הרי משה בענין האמונה, וידוע דהאמונה שייכת לאלוקות. ונראה לי בס"ד כיון דאמר ובמשה עבדו הרי פירש שמשה הוא עבד הא-לקים ואין משה אלקים (בעל כוחות) חס ושלום. ואין להקשית ממה שכתוב את ה' אלקיך תירא ודרשו רז"ל לרבות תלמידי חכמים - התם לא נזכר ת"ח להדיא אלא נרמז ברבוי את. ועוד נ"ל בס"ד כל דבר שהאדם אומר מדעתו ומעצמו אסור לו לשתף שם שמיים ודבר אחר כי השומע אומר זה מתכוין לרעה להיות נוגע בכבודו יתברך וכו', אבל בדבר שהתירה מדברת מאיליה על אחרים כהך פסיקא של ויאמינו בה' ובמשה עבדו אין אומרים שהתורה ח"ו שתפה שם שמים ודבר אחר.

בן יהוידע, סנהדרין, פרק ז'

- הפסוק "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" בעצם יכול להתפרש בשני אופנים. אבל מכיון שהוא נאמר בתורה אין אנו חוששים שהתורה התכוונה לשתף שם שמים ודבר אחר (ולייחס למשה כוחות אלוקיים) כי זה נוגד את מה שה' צווה בתורה שלא לעשות. וההוכחה שהתורה לא התכוונה לשתף היא מהמלים "ובמשה עבדו".

חשוב לציין שאונקלוס תרגם: "והמינו במימרא דה' ונבניאות משה עבדה", כלומר, עם ישראל האמין בדברי ה' ונבואתו של משה, ואין כאן שום שיתוף של שם שמים ודבר אחר. המלבי"ם פרש: והאמינו בה' ושמשה הוא עבדו נאמן ביתו.

בני נח ונצרות – ההיבט ההלכתי

אע"פ שאין ספק בדבר שאמונה הנוצרית, שריח חריף של עבודה זרה נודף ממנה, אסורה לבני ישראל, יש לדון, באם היא אסורה עבודה זרה בשיתוף גם לבני נח. הנה חז"ל אסרו לשאת ולתת עם עובדי כוכבים לפני אדיהם מחשש שילכו להודות על עסקה טובה לעבודה זרה ביום אידהם.

י"ח. בעלי התוספות מתקשים, מדוע בזמניהם כבר לא מקפידים על איסור זה:

אסור לשאת ולתת עמהם - פ"ה משום דאזיל ביום אידו ומודה לעבודת כוכבים וכו' וקשה על מה סמכו העולם לשאת ולתת ביום איד העבודת כוכבים עמהם וכו' לכך נראה דטעם ההיתר משום דעכו"ם שבינינו קים לן בגוייהו דלא פלחו לעבודת כוכבים.

תוספות, עבודה זרה ב ע"א

ובכן, תשובת התוספות היא שידוע לנו לגבי גויים שבינינו, שאינם עובדים לאלילים. והדבר תמוה, הרי הצרפתים, שבעלי התוספות גרו ביניהם באותה תקופה כולם היו נוצרים – האם לדעת התוספות, נצרות אינה מוגדרת כעבודה זרה שגם בני נח מצווים עליה? או שבעלי התוספות הכירו ששכניהם אינם אדוקים מספיק בע"ז, ולכל היותר "מעשי אבותיהם בידיהם"?

י"ט. חז"ל אסרו גם להקים עסק משותף עם עובד גילולים

אסור לאדם שיעשה שותפות עם הנכרי שמא יתחייב לו שבועה ונשבע בעבודה זרה שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיה.

מסכת סנהדרין ס"ג ע"ב

כ'. לדעת התוספות שם, בזמנינו מותר לקבל שבועה מגוי

דעתם לעושה שמים ואף על פי שמשותפין שם שמים ודבר אחר לא אשכחן דאסור לגרום לאחרים לשתף ולפני עור ליכא דבני נח לא הוזהרו על כך.

תוספות מסכת סנהדרין שם

למה לא חוששים שע"י שבועה מכשילים את הגוי בהזכרת שם עבודה זרה? משום שנצרות היא עבודה זרה בשיתוף, וכאשר נוצרי נשבע באלהיו, הרי הוא מכוון לבורא עולם בבחינת "אב ובן ורוח הקדש", והיינו שיתוף. ואע"פ שזה אסור לישראל, ואסור גם להכשיל את בני"י בשיתוף משום "לפני עיור לא תתן מכשול", מ"מ אין איסור כזה כלפי נכרי משום שבני נח לא הוזהרו על שיתוף!

כ"א. בעקבות התוספות, פוסק הרמ"א בשלחן ערוך:

ויש מקילין בעשיית שותפות עם הכותים בזמננו, משום שאין הכותים בזמן הזה נשבעים בע"א, ואף על גב דמזכירין העבודה זרה, מ"מ כוונתם לעושה שמים וארץ אלא שמשותפים שם שמים וד"א, ולא מצינו שיש בזה משום ולפני עור לא תתן מכשול דהרי אינם מוזהרין על השתוף (ועיין בי"ד מהלכות ע"א סי' קמ"ז).

שולחן ערוך אורח חיים סימן קנו סעיף א**כ"ב. אולם יש אומרים שאף בן נח מוזהר על השיתוף בישראל**

ע"י בתשובת נודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סוף סי' קמ"ח שהאריך להוכיח מה דמרגלא בפומייהו דאינשי שאין העובדי כוכבים מצווים על השיתוף הוא טעות ויצא להם זה מלשון הרמ"א הנ"ל ובאמת כוונת הרמ"א דמה שמשותף בשבועה שאינו אומר אלי אתה רק שמזכירו בשבועתו עם ש"ש בזה מצינו איסור לישראל דכתיב ובשמו תשבעו אבל עובדי כוכבים אין מוזהרים ע"ז אבל כשעובד עבודת כוכבים בשיתוף אין חילוק כלל בין ישראל לעובד כוכבים ע"ש וכ"כ בתשובת מעיל צדקה סימן כ"כ ע"ש וכ"כ בתשובת שער אפרים וכן מצאתי בפמ"ג לעיל סימן ס"ה בשפ"ד סוף ס"ק מ"ה ע"ש ולע"ד אף שהאמת כן הוא מ"מ אי אפשר לומר כן בדעת הרמ"א ז"ל דמדבריו בד"מ לקמן סימן קנ"א המובא בש"ך שם סק"ז מבואר להיפך ע"ש:

פתחי תשובה יורה דעה סימן קמז ס"ק ב

הרב יחזקאל לנדא, בעל נודע ביהודה טוען שמה שאנחנו אומרים שבני נח לא הוזהרו על שיתוף, הכוונה היא רק לשבועה, כלומר לא נאסר להם לשתף שם שמים עם דבר אחר בשבועה, אבל לעבוד עבודה זרה בשיתוף נאסר להם, כמו שזה אסור לישראל. והסכימו אתו רוב האחרונים, שאסור לבני נח לשתף שם שמים עם דבר אחר באמונתם⁴². אמנם לדעתנו של נודע ביהודה, גם רמ"א סובר כך, שהרי דבריו (קטע ו') נגעו רק לשבועה, אבל בזה לא הודו לו האחרונים.

לסיכום: הנצרות – אינה עבודה זרה גמורה, אלא עבודה זרה בשיתוף, ולדעת כמה ראשונים, זה אסור רק לישראל ולא לבני נח, וכן פסק הרמ"א; אבל רוב האחרונים גורסים שגם בני נח הוזהרו על השיתוף.

מקבוצה משיחית לדת חדשה

אפשר וצריך להניח, שכפירה כזו באחדות הבורא, לא הוסיפה לתלמידי ישו נקודות זכות בקהל היעד שלהם, וכל מאמציהם להפוך לזרם המרכזי ביהדות עלו בתוהו. הציבור סירב לקנות את הסיפורים על "בנו של בורא עולם" שמת על הצלב כדי לכפר את החטא הקדמון. מצבם היה קרוב ליאוש, ואז

⁴² ובשאלת יעב"ץ (ח"א סי' מא) כתב ששיתוף הוא כשמודה שהקב"ה הוא סיבת הכל אלא שמכניס אמצעיים בהנהגת העולם השפל וחולק להם כבוד (כמו שהיה בימי אנוש). אולם המרבים ברשויות, אף שאומרים בפייהם שהם אחדות, הם אינם בגדר משתפים, אלא מינים הגרועים ממשתפים.

פתאום הצלחה האירה להם את הפנים בדמות חבר חדש שהצטרף לקבוצה, הלא הוא פאולוס מתרסוס (או, כפי שהוא נקרא ביהדותו, שאול התרסי). אדם זה הגה רעיון חדש: אם לא הולך להפיץ את אמונת הבשורה בקרב בני ישראל, צריך להפיץ אותה בין הגויים!

הוא היה ללא ספק גאון בתחום השיווק. איש מכירות בינוני, מנסה לשווק לציבור את המוצרים שיש לו ומחפש נמוקים כדי לשכנע את הלקוחות שכדאי להם לרכוש את מרכולתו. אבל הגאון שחש את השטח ומכיר את הנטיות של לקוחות, בונה מוצר שמתאים להם כמו כפפה, וכך גורף מיליונים. שאול-פאולוס חש היטב מה שקורה ברחבי אימפריה הרומית באותה תקופה: הערכים המסורתיים אבדו את זהרם, אף אחד כבר לא התלהב מהדת הרשמית ומפולחן האלילים. "מעשה אבותיהם בידיהם" – כך הגדירו חז"ל את היחס של גויים לעבודה זרה באתו זמן. מאידך היתה התענינות ערה בכל דבר שהיה בו זיק של רוחניות או מיסטיקה, במיוחד, אם הוא בא ממזרח. כמובן, היתה התענינות גם ביהדות: בתלמוד מוזכרות עשרות שאלות שנשאלו התנאים על ידי רומאים. ולמרות התענינות גדלה והולכת, מקרי גירות היו בודדים משום שאנשים לא היו מוכנים לקבל על עצמם עול מצוות, ובמיוחד הפחידה אותם ברית המילה (אולי בגלל זה היתה היהדות הרבה יותר פופולרית בין הנשים, כפי שנראה בגמרא).

אם כך, החליט פאולוס, צריך לתת לציבור את מה שהוא מחפש: "לנקות" את היהדות מחובה של שמירת המצוות ולהשאיר רק את האמונה בבריאת העולם, באחדות הבורא (שמתגלה בשלושה אופנים) ובתורת הגאולה של ישו-הבן-המשיח. והדגש צריך להיות על גאולה הפרטית של כל אחד שמאמין, ולא בגאולה הלאומית של עם ישראל. ואע"פ שקמו לו מתנגדים, הצליח פאולוס להתגבר עליהם בפלפולי סרק⁴³ ובעיקר בכושר מנהיגותו, ובכך הפך את הכת המשיחית בתוך היהדות לדת חדשה לגמרי, אטרקטיבית כ"כ שהתחילה להתפשט בכל רחבי האימפריה הרומית, והיום היא הדת הגדולה בעולם, שמספר מאמיניה (על כל הפלגים) נאמד ביותר מ-30% מאוכלוסיית העולם.

אע"פ שבשורת האמונה החדשה הבטיחה, גאולה פרטית לכל המאמינים בישו, הרי שבבסיסה נשאר ספר התנ"ך על כל מה שיש בו. לכן היה צריך להתחסס להבטחות שניתנו שם לעם ישראל בהיותו עם סגולה, שהקב"ה בחר בו וכתר עמו ברית בחורב ובערבות מואב. גם לזה מצאו מייסדי הדת החדשה פתרון יצירתי: נכון, הם אמרו, בורא עולם בחר תחילה בעם ישראל, אבל מכיון שעם זה דחה את משיחו ואף נושא באחריות למותו, הרי זה פשע בל יכופר. על כן ה' מאס בעם ישראל ומעתה יש "ישראל חדשה", היא הכנסיה הנוצרית, ושנים עשר שליחי ישו עומדים במקום י"ב שבטי ישראל, לכן אפשר לדבר על כריתת הברית החדשה, שבאה להחליף את הברית הישנה שכרת ה' עם בני אברהם, יצחק ויעקב. בהמשך, הוסיפו "אבות הכנסיה" רעיון חדש: חורבן בית שני וגלות בני ישראל מארצם - זה עונש מן השמים על כפירתם במשיח. וזה שבד בבד עם צרות היהודים, שפלותם ועניותם, הכנסיה הנוצרית הפכה תחילה ל"דת הנסבלת" ואחר כך לדת הרשמית של אימפריה העולמית, זה עדות נאמנה לכך שה' מאס בישראל ובחר בכנסיה המשגשגת ומתרחבת כל יום, כישראל החדשה.

תשובת היהדות

כ"ג. הקב"ה אינו כפוף לשום חוק ואין שום דבר שיכריחנו להחליף את עם ישראל באומה אחרת

הדעת הרביעית היא דעת גויי הארץ האומרים: חטא ישראל, אין ישועתה לו באלקים סלה, ח"ו, "כסף נמאס קראו להם" (ירמיהו ו, ל). כי הקדוש ברוך הוא בחר בהם ונתן להם הבחירה בידם להיות צדיקים או רשעים, והם הרשיעו לעשות, ומנעו ממנו ית', כביכול, שיוכל להיטיב עוד להם, כענין (דברים לב, יח): "צור ילדך תשי"; והוכרח לעזוב אותם ולהחליפם באומה אחרת ח"ו, מפני שאי אפשר להושיעם. ואורך הגלות מורה לכאורה על זה, ומפחיד הלבבות שאינם חזקים באמונה האמיתית וכו'.

⁴³ לטענתו, ביאתו של ישו הגואל פטרה את בני ישראל וכ"ש נכרים המתגיירים מחובת שמירת המצוות, כ"ש שהנביאים כבר ניבאו על כך, כמו שכתוב: "וצדיק באמונתו יחיה" – באמונתו בלבד, ולא בשמירת המצוות.

ואמנם המאמין ביחוד ומבין ענינו, צריך שיאמין שהקב"ה הוא אחד יחיד ומיוחד, שאין לו מונע ומעכב כלל ועיקר בשום פנים ובשום צד, וכו'. ומעוצם יחוד שליטתו הוא שאין לו שום הכרח וכפיה כלל, וכל סדרי המשפט וכל החוקים אשר חקק - כולם תלויים ברצונו, ולא שהוא מוכרח בהם כלל. הנה כשרוצה - משעבד רצונו, כביכול, למעשי בני האדם, כענין ששנינו (אבות פ"ג, יט): "והכל לפי רוב המעשה"; וכשהוא רוצה - אינו חושש לכל המעשים, ומטיב בטובו למי שרוצה, וכמו שאמר למשה רבנו ע"ה (ברכות ז א): "וחנותי את אשר אחון - אף על פי שאינו הגון". וכבר נאמר (איוב לה, ו): "אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו"; ואז נאמר (ירמיהו נ, כ): "יבוקש את עון ישראל ואיננו וגו' כי אסלח לאשר אשאיר"; וכן הוא אומר (ישעיה מח, יא): "למעני למעני אעשה כי איך יחל"; (שם מג, כה): "אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכור". וכן נאמר (זכריה ג, ט): "ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד". **זאת נחמתנו בענינו, כי לא על מעשינו יפקוד, ולא לזכותנו ימתין, או מחסרון מעשים יחליפנו ח"ו, אלא מפני השבועה אשר נשבע לאבותינו והברית אשר כרת. הנה אפילו אם לא יהיה זכות בישראל - כשיגיע עת מועד, יום נסתם בלבנו, הנה על כל פנים יושיענו ודאי, כי אדון כל הוא, ויכול לעשות כן כשהוא רוצה.**

רמח"ל, דעת תבונות

כ"ד. בחירה בעם ישראל היא בחירה בעצם, ע"כ אינה בטלה עולמית

ההפרש אשר יש בין ישראל לאומות; כי שם יתברך בחר בישראל בעצם, ולא בשביל מעשיהם הטובים. שלא לומר דוקא כאשר הם עושים רצונו של השם יתברך אז בחר בהם, ולא כאשר אין עושים רצונו של השם יתברך, וכו'. לכך לא כתב גם כן קודם בחירת אברהם מעשיו הטובים, שלא תאמר כי הוא יתברך בחר באברהם ובזרעו אחריו בשביל מעשיהם, ואז היה לך לומר כאשר אין מעשיהם טובים ימאס בהם, שדבר זה אינו, רק כי הבחירה בהם מצד עצמם, וזוהי בחירה כללית וכו'. ולכך אצל נח, שהשם ית' קרבו, זה היה בשביל מעשיו בלבד, ולכך לא היה הבחירה בזרעו כלל.

מהר"ל נצח ישראל פרק יא

נסיים בדברי הרמב"ם, שהושמטו ע"י צנזורה בימים בהם שלטה הכנסייה באירופה שלטון בלי מיצרים:

כ"ה. השפעת הנצרות ואסלאם על היסטוריה האנושית:

אף ישוע הנצרי שדמה שיהיה משיח ונהרג בבית דין, כבר נתנבא בו דניאל שנאמר ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו. וכי יש מכשול גדול מזה. שכל הנביאים דברו שהמשיח גואל ישראל ומושיעם ומקבץ נדחיהם ומחזק מצותן. וזה גרם לאבד ישראל בחרב ולפזר שאריתם ולהשפילם ולהחליף התורה ולהטעות רוב העולם לעבוד אלוה מבלעדי ה'. אבל מחשבות בורא עולם אין כח באדם להשיגם כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו. וכל הדברים האלו של ישוע הנצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו אינן אלא לישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד. שנ' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד. כיצד. כבר נתמלא העולם כולו מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצוות ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה אלו אומרים מצוות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה ולא היו נוהגות לדורות ואלו אומרים דברים נסתרות יש בהם ואינן כפשוטן וכבר בא משיח וגלה נסתריהם. וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום וינשא מיד הם כולן חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום.

רמב"ם הלכות מלכים פרק יא, הלכה ז

